

LIBER SEXTUS.

THEODICEA.

Postquam de homine et mundo in præcedentibus egimus, agere nunc oportet de Deo; quandoquidem, ut præclare habet Nazianzenus, «ratio divinitus omnibus insita, et prima in pectoribus nostris condita lex, cunctisque mortalibus innexa, nos ab iis rebus, quæ oculis cernuntur, ad Deum subvexit (1).» In hac igitur philosophiæ præcipua parte, quæ Theodicea vel Theologia naturalis audit, 1.º de Dei existentia; 2.º ejusdem essentia; 3.º de divinis attributis absolutis; 4.º de attributis relativis, totidem capitibus disseremus.

(1) In philosophicis scientiis, ea quæ de Deo agit, post alias versatur; contra vero in Theologicis seu divinis, prius de Deo quam de creaturis agitur, quia ut merito observat D. Thomas, «in doctrina quæ creaturas secundum se considerat, et ex eis ad Dei cognitionem perducit, prima est consideratio de creaturis, et ultima de Deo: in doctrina fidei, quæ creaturas in ordine ad Deum tantum considerat, prima est consideratio Dei, et postmodum creaturarum, quæ proinde est perfectior, ut pote similior cognitioni Dei, qui seipsum cognoscens alia inlucetur.» *Sum. cont. Gent.*, l. 2.º, cap. 4.º

CAPUT PRIMUM.

DE EXISTENTIA DEI.

ARTICULUS PRIMUS.

De possibilitate ac necessitate demonstrationis existentie Dei.

Prænotanda:

1.^m Inter eos qui adversus Dei existentiam insurgunt, primum locum obtinent Athei, qui si Deum negant ex præconcepto systemate, ita ut Dei existentiam ut theistarum commentum et errorem habeant, athei *speculativi* vel *dogmatici* dicuntur: si vero Deum non confitentur quia ejus existentiam vel ex hebetudine ingenii, vel ex crassa ignorantia non agnoscunt, vel potius nesciunt, *atheii negativi* nuncupantur: quod si Deum corde et ore confitentur, vitio et libidini indulgent penitus, sicque in praxi operantur quasi nullus Deus existeret, *atheii practici* appellantur.

2.^m Demonstrari aliquid potest vel *a priori*, quando, scilicet, res probatur per causam sive physicam, sive metaphysicam; vel *a posteriori*, quando res probatur per suum effectum itidem vel physicum, vel metaphysicum.

3.^m Possibilitatem demonstrationis existentie Dei explicite vel implicite e medio tollunt: 1.º Petrus de Alliaco paucique alii ex antiquis, qui ajebant Deum probabiliter satis, ac morali quadam certitudine ex creaturis ostendi posse, inficiabantur tamen demonstrari eum posse perfecta demonstratione. 2.º Quidam ex recentibus traditionalistis, qui autumant, nos ad Dei notitiam non nisi ex revelatione, aut saltem ex disciplina et traditione orali societatis assurgere posse; queis adjungere licet eos qui affirmant, nos Dei notitiam non per rationis conceptus acquirere, sed per instinctum quemdam divinum ac sensum, nescio quem, quo Deum apprehendimus. 3.º Kant, et qui cum eo docent nullam vim inesse humanæ rationi transcendendi sensibilis experientie limites, ullamve inferendi realitatem extra sensibilia objecta, ita ut ejus objectiva existentia certo possit demonstrari.

4.^m Necessitatem porro demonstrationis præfate impli-

cite saltem inficiantur, tum Cartesius, qui hanc demonstrationem ex innata quadam Dei idea eruere conatur; tum maxime Ontologi illi, qui autumant nos Deum intuitione quadam immediata apprehendere.

THESIS 1.^a

Possibile est Dei existentiam demonstrare a posteriori, seu per creaturas.

Prob. Ad veram et proprie dictam demonstrationem a posteriori tria sufficiunt: 1.^o ut existant realiter effectus ex quibus demonstratio causæ petitur: 2.^o ut ejusmodi effectus nexum absolute necessarium cum causa per ipsos demonstranda obtineant: 3.^o ut tam effectus quam nexus evidenter cognoscantur: atqui tria hæc in demonstratione existentia Dei per creaturas apertissime inveniuntur. Siquidem, nemo sanæ mentis inficiabitur, et effectus reales in hoc mundo existere, et eos necessarium nexum habere cum prima causa, quæ est ratio sufficiens; et nostram rationem, tam illos effectus, quam hunc nexum cum causa prima evidenter percipere: ergo.

THESIS 2.^a

Dei existentia non est per se nota quoad nos, ac proinde aliqua ratione demonstrari indiget.

Dixi quoad nos, quia ut certum suppono, Dei existentiam esse per se notam quoad se, cum actualis existentia identificetur in Deo cum essentia.

Prob. Illa propositio dicitur per se nota, quoad nos, in qua, perceptis terminis, statim ac evidenter percipitur relatio prædicati cum subjecto, ut observare licet in primis principiis: atqui id non habet locum respectu existentia Dei; nemo enim dixerit eum qui audit hanc propositionem «Deus est,» statim ac evidenter percipere ejus veritatem sicut percipit statim ac evidenter veritatem hujus propositionis: *Totum est majus sua parte:* ergo. Minor, si opus est, probari potest: 1.^o quia cum Dei essentiam non intueamur, nec perfecte cognoscamus, non possumus immediate videre seu cognoscere actualem existentiam in ea contineri; ut enim

habet D. Thomas (1), «quia nos non scimus de Deo quid est, non est nobis per se nota, (prædicta propositio) sed indiget demonstrari per ea quæ sunt magis nota quoad nos et minus nota quoad naturam, scilicet, per effectus:» 2.^o quia et videmus rudiores homines de existentia Dei certiores non fieri, salva fide, nisi ratio, aut reflexio aliqua scientifica ipsis proponatur; et scimus non defuisse philosophos, qui de existentia Dei dubitarunt, vel eam, saltem ore tenus, etiam negarunt. +

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Adversus 1.^m thesim.

Objic. 1.^o Demonstratio etiam a posteriori debet esse ex prioribus, ex notioribus, ac ex necessariis; atqui ejusmodi conditiones locum non habent in demonstratione Dei ex creaturis: ergo. Prob. min. Nam creaturæ sunt quid posterius et non prius respectu Dei: deinde, non sunt notiores, quia ipsarum existentia certitudine tantum physica nobis constat, existentia vero Dei certitudine metaphysica: deficit similiter tertia conditio, quia creaturæ sunt contingentes et minime necessariae: ergo.

Resp. Neg. min. Ad prob. dist. quoad singulas partes.

Quoad primam. Sunt quid posterius existentia, conc. cognitione, neg. Ad veram porro ac proprie dictam demonstrationem, sufficit ut effectus ex quibus causa demonstratur, sint priores quoad nos ordine cognitionis, quamvis in se et naturæ ordine sint posteriores.

Quoad secundam. Non sunt notiores omnes, conc. quædam ex ipsis, neg. Si enim demus existentiam quarumdam creaturarum, sensuum ope, et testimonio, ac proinde physica certitudine nobis constare, sunt tamen aliæ quarum existentia nobis constat certitudine metaphysica, ut existentia intellectus, voluntatis ac rationalis animæ, quæ ex ipsorum actibus evidentia equivalenti metaphysicæ, constant. Adde his, præmissas dici posse notiores non tantum ratione majoris

(1) Sum. Theol., P. 1.^a, q. 2.^a, art. 1.^o

certitudinis, sed etiam ratione majoris facilitatis, qua ipsarum elementa, et veritas percipiuntur.

Quoad tertiam. Creaturæ non sunt necessariae absolute, conc. hypothelice, neg. Utique creaturæ contingenter existunt, si in seipsis spectentur; attamen, necessariae verè dicuntur, tum quatenus necesse est eas esse ex suppositione quod existant vel creatæ sint, tum quia essentialem ac necessariam dependentiam habent a causa creante, ex qua utraque necessitate demonstratio a posteriori Dei tanquam ipsarum causæ exurgit.

Inst. Prima veritas demonstrari nequit; sed Deus est prima veritas: ergo.

Resp. Dist. maj. Prima veritas in cognoscendo, conc. in essendo, neg. Utique veritas quæ sit prima cognitionis ordine, demonstrationi non subest; quia alias demonstrationis processus in infinitum abiret, si ratio in aliqua veritate per se nota non sisteret; ast hinc minime conficitur quod Deus, cujus essentia est veritas ac proinde prima veritas essentialis, sit etiam prima veritas in cognoscendo quoad nos, qui ejusmodi essentialis intuitionem non habemus.

Objic. 2.º Dei existentia nequit demonstrari nisi ejusdem essentia cognoscatur, cum in Deo existentia et essentia identificentur; atqui Dei essentiam ex creaturis non potest homo demonstrare: ergo.

Resp. Omiss. maj. dist. min. Nequit demonstrari quoad existentiam ipsam et prædicata aliqua, neg. perfecte, seu quoad prædicata omnia, quæ in divina essentia continentur, conc. Jam vero, pro demonstranda Dei existentia minime exigitur ut ejus essentiam adæquate noscamus, sed sufficit notio quædam imperfecta et inadæquata, quatenus eum cognoscimus ut ens a se, improductum, perfectissimum etc. «et sic ex effectibus Dei, ut cum D. Thoma loquamur (1), potest demonstrari Deum esse, licet per eos non perfecte possimus eum agnoscere secundum suam essentiam.»

Adversus 2.ºm thesim. Objic. 1.º Dei idea nobis est innata ac proinde Dei existentia nobis per se nota: ergo demonstrari non eget. Prob. ant. Nomine Dei intelligimus ens perfe-

(1) Loc. cit., art. 2.º ad 3.ºm

ctissimum ac summum, quo majus nequit cogitari; atqui hujusmodi ens necessario realem existentiam habet; nam secus jam non esset ens perfectissimum; majus enim ac perfectius est ens realem existentiam habens quam non habens: ergo.

Resp. 1.º Habes hic argumentum ontologicum, ut vocant, pro existentia Dei a Cartesio et cartesianis tantopere celebratum, cui maximam vim illi tribuunt, quodque tanquam gloriam cartesianæ scholæ prædicant (1). Jam porro, quamvis gratis daretur ejusmodi argumentum veram demonstrationem constituere, immerito a cartesianis tantopere extollitur; nam cum ejus vis a non paucis primi subselli viris philosophis et theologis denegetur, concludere nobis licet argumentum illud, vel sophisma esse, prout hi existimant, vel saltem demonstrationem obscuram ac minus perspicuam, quæ idcirco minime erit præferenda argumentis aliis usurpatis in schola tam veterum, quam recentiorum.

Resp. 2.º Neg. ant. Ad prob. neg. min. Siquidem, fit ibi transitus a statu ideali ad realem. Ex eo etenim quod, quis concipiat Deum per modum entis perfectissimi, solum colligitur Dei essentiam hac ratione conceptam involvere necessario existentiam objectivam, ast minime sequitur hujusmodi existentiam, realem ac physicam esse. Nisi enim aliunde sciam ens hocce, quod tanquam perfectissimum concipio, a parte rei existere, nihil habebō nisi ens perfectissimum in mente mea existens; ac proinde essentiam et existentiam objectivam atque intentionalem, ast non realem et physicam. Hinc merito D. Thomas: «Dato etiam quod quilibet intelligat hoc nomine Deus significari hoc quod dicitur, scilicet, illud quo majus cogitari non potest, non tamen propter hoc sequitur quod intelligat id quod significatur per nomen, esse

(1) Quæ tamen gloria, si gloria est, non Cartesio, sed D. Anselmo esset adjudicanda, qui primus argumentum hocce his verbis proposuit: «Certe id quo majus cogitari nequit, non potest esse in intellectu solo; si enim vel in solo intellectu est, potest cogitari esse et in re, quod majus est. Si ergo id quo majus cogitari non potest, est in solo intellectu; id ipsum quo majus cogitari non potest, est quo majus cogitari potest; sed certe hoc, esse non potest. Existit ergo proculdubio aliquid, quo majus cogitari non valet, et in intellectu, et in re.» *Proslog.*, cap. 2.º

in rerum natura, sed in apprehensione intellectus tantum (1).»

Objic. 2.^o Sensum inditum habemus ad agnoscendum Deum: ergo demonstrari non eget, sicut non eget demonstrari existentia corporum, quæ sensibus percipimus. Ant. probatur: 1.^o ex eo quod quisque pronus est valde ad credendum Deum esse, quem assensum semel habitum, exuere nequit, nisi vim ingenio et menti inferat: 2.^o ex eo quod discrimen inter bonum et malum agnoscimus; conscientia stimulis urgemur; perpetuæ felicitatis desiderio agitatur; ad Deum clamore confugimus dum in periculis versamur, etc. ergo.

Resp. Argumentum hocce, quo recentiores quidam utuntur, ostendit quidem existentiam Dei facili rationis processu demonstrari, multisque viis ac signis ad eam posse assurgere mentem etiam rudiorum hominum; ast minime probat adesse homini sensum aliquem, quo Deum immediate percipiat, ea ratione qua corpora sensibus percipiuntur. Itaque ex allatis in argumento tantum inferre licet, Dei existentiam a quovis homine facillima reflexione aut ratiocinatione percipi posse, quo sensu hæc cognitio, quasi-naturalis homini haberi potest, nec aliter accipiendus D. Thomas, dum ait: « omnibus naturaliter insitum est, unde possunt pervenire ad cognoscendum Deum esse (2). »

ARTICULUS SECUNDUS.

De demonstratione existentia Dei.

THESIS.

Existit Deus.

Prænotanda:

1.^o Nomine Dei hic intelligitur: *Ens quoddam supremum a se et necessario existens, a quo rerum universitas dependet.*

(1) Loc. cit. art. 1.^o ad 2.^m

(2) De Verit. q. 10.^a, art. 12 ad 1.^m

2.^o In ente necessario posse existere, et actu existere, identificantur; quia eatenus ens dicitur absolute necessarium, quia essentialiter existit, ac proinde posse existere, et actu existere in eo conveniunt.

3.^o Omnis limitatio supponit aliquam ipsius causam, vel extrinsecam, vel intrinsecam. Ex quo inferitur, nullam limitationem esse posse in ente necessario; etenim, nec limitari potest ab alio extra se, cum sit ens a se, prorsus independens ab alio; nec a propria voluntate, tum quia prius est essentialiter esse, quam velle; tum quia illud quod enti necessario congruit, per ipsam essentiam, seu ex necessitate essentia, ac proinde immutabiliter congruit.

4.^o Plurima, eaque invictissima argumenta, et metaphysica, et phisica, et moralia, pro adstruenda atque demonstranda Dei existentia a philosophis afferri solent; ex quibus nos, brevitati consulentes; unum tantum ex unoquoque genere proferemus. Itaque,

Probatur 1.^o argumento metaphysico.

In rerum universitate dantur entia contingentia et producta; unde quaque enim observamus entia quæ possunt esse et non esse, ut motus, et modificationes materia, actus liberi hominum, etc.: similiter videmus entia quædam quæ incipiunt esse, cum antea non essent, ac proinde de novo producta: ergo dari debet ens aliquod necessarium et improductum. Prob. cons. Ens contingens, quia tale, indifferens est ad esse vel non esse, ac proinde, si de facto existit, opus est ut ab aliqua causa ad existentiam determinatum sit. Jam vero, illa causa vel necessario et a se existit, vel esse accepit ab alia causa: si primum, habemus ens necessarium et a se existens; si secundum, vel illa causa ab alia dependet, hæcque ab alia in infinitum, vel deveniendum tandem ad aliquam causam, quæ a se et necessario existat. Cum ergo processus in infinitum sit contradictorius, tum quia repugnat multitudine actu infinita, tum maxime quia in hac hypothesis effectus A non posset determinari ad esse, quippe ad hoc opus fuisset ut series infinita causarum præcessisset; infinitum autem nequit pertransiri, ut ex terminis patet. Similiter dic de ente producto, quo semel admissio, vel admittenda series infinita causarum efficientium seu producentium, seu veniendum tandem ad ens aliquod improductum, a se et ex se ipso exis-

tens. Ergo existentia entium contingentium et productorum, necessaria ac metaphysica consecutione ducit ad existentiam entis necessarii, improducti, et a se existentis, ac proinde Dei.

2.^o *Argumentum physicum.*

Desumo ex mirabili ordine qui in universo hocce elucet. Ordo aperte prædicat existere ens summe intelligentis, hoc est, Deum qui adspectabilem hunc mundum condiderit et ordinaverit. Et quidem, mundi hujus inspectio nos edocet: 1.^o illum regi legibus universalibus ac constantibus: 2.^o entia omnia, ex quibus coalescit, subordinationem quamdam præ se ferre, ac aptissimis mediis instructa esse, tum ut unumquodque suum finem atque propriam perfectionem adsequatur, tum ut ad conservationem ac generalem ordinem universi conducatur: 3.^o miram elucere in mundo venustatem, convenientiam, et harmoniam rerum, quæ si seorsim spectentur, dissimiles, imo et contrariæ videntur: 4.^o hominem, qui corporeo mundo quodammodo supereminet ac dominatur, mira partium structura quoad corpus, mirabilioribusque viribus quoad animum, esse præditum. Quæ omnia, si quis vel leviter consideret, statim conjiciet universum hocce, aperte et alte prædicare existentiam supremi alicujus numinis, summe potentis et intelligentis, hujus mundi Conditoris, Ordinatoris, et Provisoris. Nisi fortasse cum Epicuro et Lucretio cogitare, vel potius oretenus adserere voluerit, mirabilem ordinem, qui in mundo elucet, mundumque ipsum ex casu prodiisse, vel ex fortuito atomorum concursu, cum tamen hujusmodi casus nec integram libri paginam efformare valeat.

3.^o *Argumentum morale.*

Judicia illa in quæ universum genus humanum quasi sponte consentit, tanquam vera sunt habenda: hujus quippe generis judicia, ex ipsa natura, vel potius ex ipsa veritatis evidentia, quæ hominis mentem percellit, originem ducere est opus: atqui universum hominum genus in agnoscenda Divinitate consentit: ergo.

Minor constat: 1.^o ex philosophis, sive veteribus, sive recentioribus, qui omnes, si paucissimos atheos excipias, uno ore Dei existentiam agnoscunt; nam, ut agebat Plato, «facile est ostendere quod Dii sint:» 2.^o ex testimonio historicorum et viatorum, qui tam veterum quam recentium populorum

numina, cultum, et religionem commemorant: 3.^o ex omnis generis monumentis, ac signis, quæ hominum et populorum fidem et consensum in divinitate agnoscenda supponunt et indicant, prouti sunt, templa, imagines, numismata, sepulcra, hymni, cantus, sacrificia, etc. quæ apud populos cunctos sive veteres, sive recentes, sive cultos, sive barbaros, reperies, ut merito scripserit idem Plato: «Græcorum præterea, Barbarorumque concensus Deum esse fatentium, id ostendunt.» (1)

Robur maximum huic argumento accedit, si præ oculis habeatur, hujusmodi philosophorum, hominum rudiorum, ac populorum consensum in adstruenda existentia Dei, versari: 1.^o circa rem gravissimam, in quam inquirendam solliciti homines intendunt propter consecutaria quæ ex ipsa promanant circa vitam præsentem et futuram: 2.^o circa rem quæ passionibus ac cupiditati hominum adversatur: 3.^o circa rem quæ sæpissime in examen est revocata, tum apud philosophos et homines, qui veritatem vestigabant, tum apud impios homines qui quolibet tempore insurrexerunt adversus religionem, ejus veluti fundamentum est Dei existentia. Ergo cum hisce non obstantibus, firmus, constans ac universalis extiterit philosophorum, hominum, et populorum consensus in agnoscenda Dei existentia, legitime inferitur ejusmodi consensum ab ipsa natura oriri, fundamentumque præhabere in hominis ratione ac in veritatis ipsius evidentia.

Ex his quæ in hoc ac præcedenti articulo exposita manent, colliges sequentia

Corollaria:

1.^m Ergo si non prorsus impossibile, ast certe difficillimum est duri ignorantiam *negativam* existentia Dei. Fieri enim vix potest, ut homo adultus sui compos, ad cognoscen-

(1) Notum etiam, ac fere vulgatum illud Ciceronis: «Nulla gens est neque tam immansueta, neque tam fera, quæ non, etiamsi ignoret qualem habere Deum deceat, tamen habendum sciat.» *Tusc. lib. 1.* Cui concinit Seneca: «Deos esse colligimus, quod omnibus de Diis opinio insita sit; neque ulla gens usquam est adeo extra leges, moresque projecta, ut non aliquos Deos credat.» *Epist. 147.*

dum vel saltem ad dubitandum de existentia Dei non feratur, cum multiplices adeo atque faciles rationes ad id offerantur, præsertim si in societate vel parum culta, vitam agat.

2.^m Ergo potiori ratione, vel prorsus impossibile, vel difficillimum existit, dari atheos *positivos* vel *dogmaticos*. Siquidem, moraliter impossibile est ut homo ratione et scientia aliquatenus pollens, quales esse solent qui atheismo se adhærere profitentur, fortiorem, aut saltem æqualem viam non agnoscant in argumentis theistarum, ac in eis quibus ad Deum negandum se permoveri autumant. Quamobrem non desunt qui inficiantur, ullos unquam extitisse atheos vere dogmaticos.

3.^m Facilius est dari atheos, qui *indirecti* possent nuncupari, illi, scilicet, qui Deo tribuunt, aut negant quidpiam cum vera divinitate pugnans, ut Epicurei, qui creationem et providentiam negabant; polithæistæ, qui unitatem; Spinoza et universim pantheistæ, qui Deum cum mundo indentificant, ipsique talia tribuunt, quæ verum Deum e medio tollunt.

4.^m Ergo Deus necessario est *summe potens*; quandoquidem, qui rerum universitatem produxit, summa potentia præditus sit, oportet.

5.^m Ergo Deus est *independens* atque realiter *distinctus* a congerie rerum mundanarum: *independens* quidem, quia erat antequam mundum produceret: realiter *distinctus*, quia intelligens, at proinde immaterialis, et simplex est substantia, cum e contra, mundus sit materialis et compositioni obnoxius.

6.^m Ergo Deus est *summe sapiens*; mirabilis namque ordo et pretium harmonia, quæ in mundo elucet, sapientiam summam in ejusdem artifice arguunt.

7.^m Ergo Deus est *ens perfectissimum*, ac proinde summum, et *infinum*; nam eo ipso quod est ens a se, necessarium, et improductum, nullam habere potest causam *limitationis*, ac proinde habet ex propria essentia omnes perfectiones possibiles.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Objic. 1.^o Potest dari collectio entium, quæ sit necessaria et improducta, quamvis singula collectionis entia sint contingentia et producta: ergo ex eo quod sint entia contingentia et producta, immerito colligitur ens necessarium et improductum, a collectione rerum mundanarum distinctum, prout factum fuit in argumento metaphysico. Prob. ant. Non valet processus a sensu distributivo ad collectivum, sicut non valet hic: *tres, quatuor, quinque milites nequeunt oppugnare urbem: ergo neque exercitus*: sed in præfato argumento metaphysico, fit transitus a distributivo ad collectivum sensum: ergo.

Resp. Neg. ant. Illa enim collectio, vel est quid realiter distinctum ab entibus, ex quibus coalescit, vel non: si primum, illud erit ens necessarium et improductum, quod quærimus, ac consequenter verum erit dicere quod non omnia entia sunt contingentia et producta; si secundum, illa collectio sequetur sortem singulorum entium, cum quibus identificatur. Ad prob. dist. maj. Non valet etc. *in accidentalibus aut his quæ distributioni, quatenus distributio est, conveniunt, conc. in essentialibus, aut his quæ a collectione et distributione abstrahunt*, neg. Jam vero, contingentia ac productum esse, sunt prædicata essentialia, simulque a quantitate et ejus modis prorsus independentia; quæ idcirco eadem ratione singulis entibus, ac ipsorum collectioni conveniunt, sicut quia esse *rationalè* essentialiter homini convenit, hominum collectioni non secus ac singulis hominibus æque congruit. Unde allatum exemplum nihil ad rem facit, cum ibi agatur de prædicato accidentali. Præterquam quod, quamvis possimus dicere quod quinque milites non sufficiunt ad expugnandam urbem, non tamen verum erit dicere quod ducenta millia non sufficiunt: ast vero in argumento quod versamur, sicut vere dicimus quod quinque entia sunt contingentia, æque vere dicimus quod ducenta millia et omnia reliqua, si possibile nobis foret ea enumerare, sunt contingentia et producta. Apparet ergo etiam ex hac parte manifesta disparitas inter exemplum objectum, et demonstrationem metaphysicam a nobis propositam.

Objic. 2.^o Athei. Rerum contingentium et productarum existentia, explicari potest per seriem infinitam producentium et productorum, ac proinde opus non est devenire ad ens necessarium aut improductum: ergo adductum argumentum metaphysicum vim veræ demonstrationis non obtinet.

Resp. Neg. ant. Et quidem absurdum prorsus esse infinitam illam seriem producentium et productorum, quæ ab Atheis fingitur, multipliciter ostenditur. Ac 1.^o quidem ex repugnantia multitudinis actu infinitæ, quam in Cosmologia ostendimus.

2.^o In Atheorum hac hypothesi, non una, sed multæ series infinitæ existunt; tum quia homo hominem, et non plantam, nec lapidem producit, ac proinde admittere oportebit et seriem infinitam hominum, et seriem infinitam plantarum etc. habebimusque idcirco seriem infinitam hominum, ac simul finitam; infinitam ut supponitur; et finitam, quia si ipsi addatur series plantarum vel animalium, major evadet: tum quia in serie infinita plantarum, e. g. numerus seu series foliorum, ipsarum plantarum seriem proculdubio excedet, ac proinde habebimus iterum seriem infinitam, alia similiter infinita majorem, quod profecto absurdum est.

3.^o Etiam admissa absurda hypothesi seriei infinitæ producentium et productorum, cum singulæ seriei partes contingentes ab ipsis Atheis supponantur, necessario admittere oporteret ens necessarium et improductum. Sicut enim hoc et illud contingens, ex se insufficiente est ad existendum, ita similiter tota contingentium collectio, cum non adsit major ratio pro uno, quam pro altero, præsertim cum contingentia ad prædicata essentialia spectet. Sicut ergo ex infinitis entibus irrationalibus nequit oriri ens rationale, ita ex infinitis contingentibus nequit exurgere ens aliquod necessarium.

Inst. Non repugnat causarum series infinita a parte post, seu series causarum sine ultima: ergo nec sine prima.

Resp. Neg. cons. et par. Etenim series causarum sine ultima solum exigit aut involvit infinitatem potentialem, seu syncategorematicam, quæ contradictionem nullam includit. Aliunde series infinita præcedens Atheorum supponitur independens ab ente aliquo necessario ac distincto ab ejusmodi causis; ast series causarum sine ultima, non excludit,

sed potius exigit ac supponit ens necessarium, a quo dependeat et originem ducat.

Objic. 3.^o Mirabilis ordo, qui in mundo elucet, sufficientem causam habet in viribus naturæ: ergo ex illo jus non adest inferendi existentiam Dei, præsertim cum ignoremus quousque naturæ vires se protendere possint.

Resp. Dist. ant. Sufficientem causam *immediatam* et *hypotheticam*, conc. *primam* et *absolutam*, neg. Verum quidem est naturæ vires immediate determinare ordinem qui in universo elucet, sed æque verum est naturam, non solum vires, quibus id efficit, sed ipsum esse accepisse a Deo supremo ejus conditore, qui proinde causa primaria et absoluta præfati ordinis existit. Cæterum, quamvis ignoremus quousque hujus naturæ vires se protendant, ut in cons. objicitur, bene tamen scimus vires hasce, ipsamque naturam, mutationi et contingentia esse obnoxias, proindeque ab ente necessario et improducto originem ducere.

Objic. 4.^o Plura in mundo observamus, quæ in nullum finem ordinantur: ergo mandus non est opus entis sapientis ac intelligentis. Ant. const. ex pluviis e. g. quæ in desertis decidunt, ex muscis, serpentibus, quæ ad nihil, nisi forte ad hominis incommodum deserviunt, ex fulmine rupes diruente etc.

Resp. Dist. aut. In nullum finem *nobis cognitum*, conc. *mundi Conditori, et Governatori notum*, neg. Ex eo namque quod nos fines particulares quorundam entium et motuum ignoramus, legitime inferitur nos in maxima versari ignorantia circa mundanarum rerum colligationem, relationem, ac vires; ast minime colligitur, res eas, quarum fines particulares ignoramus, revera ad finem nullum destinari, mundi Auctori et Provisori notum. Porro, quamvis fines particulares quarundam rerum nesciamus, noscimus tamen satis fines aliarum quamplurium, simulque ordinem, et harmonicam ac generalem colligationem partium mundi, ut ex ipsis tuto assurgere possimus ad existentiam Dei, summe sapientis et intelligentis.